

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK: 323.15(497.4)

342.724(497.4)

Primljeno: 9. studenog 2001.

Položaj i prava nacionalnih manjina u Republici Sloveniji*

MITJA ŽAGAR**

Sažetak

Autor prikazuje etničku strukturu i sustav zaštite prava nacionalnih manjina u Sloveniji. Slovenija je etnički pluralna zemlja. Prema popisu iz 1991. 87,8 % stanovništva te zemlje su Slovenci, dok ostatak čine Hrvati, Srbi, Muslimani, Talijani, Mađari, Romi, pripadnici ostalih manjih etničkih skupina, etnički neopredijeljeni te pojedinci s regionalnim identitetom. Slovenski Ustav jamči svim pojedincima, ne samo slovenskim državljanima, pravo na iskazivanje i zaštitu etničkog identiteta. U skladu s Ustavom autor pojmovno razlikuje nekoliko temeljnih kategorija etničkih zajednica: slovenski narod, autohtone manjine (Mađare i Talijane), Rome, neautohtone (imigrantske) manjinske skupine, čiji su pripadnici slovenski državljani, te napokon pripadnike imigrantskih skupina čiji pripadnici nisu slovenski državljani. Slovenski koncept zaštite autohtonih manjinskih zajednica jamči pripadnicima tih zajednica kolektivna i individualna prava. Zajamčeno je i njihovo političko predstavništvo u slovenskom nacionalnom parlamentu. Romska etnička zajednica uživa vrlo visoku razinu zaštite manjinskih prava, koja uzima u obzir niz specifičnosti njezine socijalne strukture, teritorijalne disperziranosti i niskog stupnja organiziranosti. Neautohtone etničke zajednice uživaju nešto niži stupanj zaštite svojih prava.

Autor zaključuje da je u Sloveniji ustavna i zakonska zaštita etničkih manjina i njihovih pripadnika u Sloveniji uzorno uređena i može poslužiti kao model drugim zemljama.

Ključne riječi: Slovenija, narod, nacionalne manjine, autohtone manjine, ustavna zaštita manjina, nacionalni identitet, etničke zajednice

* Tekst je prerađeni referat s međunarodnoga znanstvenog savjetovanja *Nacionalne manjine u jugoistočnoj Europi* (Vrbovsko, Gorski kotar, 23.–25. ožujka 2001.), nastao na temelju gradiva za uvod što sam ga pripremio za slovensko izvješće za studiju o autohtonim nacionalnim manjinama na području radne zajednice Alpe-Jadran, koje bi trebalo biti objavljeno u godini 2002. Cilj je te publikacije što je moguće preciznije i cjelovito prikazati položaj nacionalnih manjina u tom dijelu Europe, kao i njihovu ulogu u regionalnoj suradnji s ove i s one strane granica. Slovensko izvješće prilično temeljito i detaljno prikazuje položaj i organiziranost talijanske i mađarske (autohtone) nacionalne manjine, ali se u skladu s dogovorenim metodologijom i pristupom ograničava samo na taj segment problematike (među)etničkih odnosa u Sloveniji – položaj, organiziranost i zaštitu autohtonih nacionalnih manjina.

** *Mitja Žagar*, doktor pravnih znanosti, direktor Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana i izvanredni profesor na Fakultetu za društvene vede Univerze u Ljubljani.

I. Uvod

Republika Slovenija je etnički pluralna država. Ta se tvrdnja možda čini nepotrebnom, budući da je u svijetu stanovništvo svih država etnički pluralno barem u minimalnoj mjeri, no ona ni izdaleka nije beznačajna, jer se činjenica etničke pluralnosti stanovništva u mnogim državama ili poriče ili u najmanju ruku zanemaruje. Osobito je pak zamršena situacija oko priznavanja postojanja etničke pluralnosti građana kao i oko (posebnih) prava manjina.

Ovim izlaganjem želim predstaviti etničku strukturu stanovništva u Sloveniji i pravno (ponajprije ustavno) uređenje međuetničkih odnosa i zaštite nacionalnih manjina, kao i vlastiti pogled na (među)etničke odnose te njihovu ocjenu. Da bih izbjegao možebitne terminološke nesporazume, na početku ću ukratko objasniti neke ključne termine i koncepte koje upotrebljujem u ovom pretežno pravnom i politološkom izlaganju. U njemu (kao radnu hipotezu) provjeravam inače dosta poznatu tvrdnju da "su (među)etnički odnosi u Sloveniji dobri, da je razina zaštite manjina primjerna i da se Slovenija izmakla težim (među)etničkim konfliktima i ratu ponajprije zato što je razmjerno mala i etnički homogena."

Držim, i to ću nastojati ovdje pokazati, da je spomenuta problematika dosta složenija i zamršenija nego što to implicira navedena tvrdnja, pa zato na tako postavljenu tvrdnju i nije moguće odgovoriti jednostavno potvrdno ili niječno. Ovo izlaganje nudi dio kompleksnog odgovora.

II. Etnička struktura stanovništva

Slovenija je, dakle, etnički pluralna država i etnička se struktura stanovništva na današnjem teritoriju Republike Slovenije (pa i na teritoriju povijesne naseljenosti Slovenaca) tijekom povijesti stalno mijenjala, što je u određenim razdobljima utjecalo i na (među)etničke odnose i stanje na tim područjima. Etnička pluralnost stanovništva nije obilježila samo razdoblje novije povijesti nakon Drugoga svjetskog rata, nego su različite kulturne i etničke skupine i zajednice živjele istodobno na tom području u različitim povijesnim razdobljima još od predantičkog naseljavanja, osobito u gradskim sredinama. Kulturna i etnička pluralnost značajna su tradicionalna (povijesna) obilježja toga područja u kojem se neprestano mijenjala i etnička struktura stanovništva. Te su promjene bile katkad i u duljim povijesnim razdobljima male i gotovo neprimjetne, dok se u nekim prijelomnim razdobljima (selidbe povijesnih naroda, prirodne katastrofe, epidemije i ratovi, osobito oba svjetska rata, veća naseljavanja pojedinih područja i intenzivne migracije – poglavito unutar granica skupnih država itd.) struktura stanovništva mogla bitno izmijeniti i to u vrlo kratkom vremenu. U habsburškoj su monarhiji germanizacija i snažno iseljavanje slovenskog stanovništva bili glavni razlozi vrlo umjerenom porastu broja i udjela Slovenaca na slovenskom etničkom području. U dvadesetom su

stoljeću promjene etničke strukture stanovništva na teritoriju Slovenije bitno određene dvama svjetskim ratovima.¹

Podatke od etničkoj strukturi stanovništva i njezinom mijenjanju na teritoriju Slovenije iz popisa stanovništva nakon Drugoga svjetskog rata naći ćemo u tablici (*Tablica 1*), iz koje možemo razabrati da se u tom razdoblju etnička pluralnost stanov-

¹ Prvi je odlučujući čimbenik promjena bio uvjetovan raspadom austrougarske države nakon Prvoga svjetskog rata, kada je teritorij današnje slovenske države napustio priličan dio stanovnika. Uglavnom se radilo o ljudima koji nisu bili slovenske nacionalnosti; tako je bitno smanjen broj pripadnika njemačke manjine. Mnogi su od njih bili vezani za upravne i državne strukture nekadašnje države te su se zato htjeli preseliti u novonastalu Austriju. Drugi su se bojali toga kakva će biti nova država ili jednostavno nisu htjeli živjeti u nezvjesnosti u novoj jugoslavenskoj državi (Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca). Iseljavanje su ubrzale relativna ekonomska nerazvijenost, kriza i nepovoljne gospodarske okolnosti između dva rata. Neki se od njih u kasnijim popisima jednostavno nisu više izjašnjavali kao Nijemci. Na teritoriju koji je između dva rata bio pod Italijom izvodila se nasilna talijanizacija. Drugi svjetski rat predstavlja drugu ključnu točku, kad je kombinacija specifičnih čimbenika utjecala na promjene u broju i etničkoj strukturi stanovništva na slovenskom državnom teritoriju. U vrijeme rata to se odnosi na brojne (većinom civilne) žrtve nacističke i fašističke okupacije Slovenije, žrtve nasilja okupatora i njegovih domaćih pomagača, na strijeljane taoce ili zatočenike, na umrle u njemačkim i talijanskim koncentracijskim logorima ili za prisilnog iseljavanja (npr. u Njemačku, Hrvatsku, Srbiju), na poginule za vrijeme prisilne mobilizacije u njemačkoj ili talijanskoj vojsci i na pale partizane u narodnooslobodilačkom ratu.

Kao rezultat međuratne podjele slovenskog stanovništva život je izgubio i dio pripadnika različitih formacija (domobrana, plave i bijele garde) koje su surađivale s okupacijskim vlastima i/ili okupacijskom vojskom u borbi protiv partizanske vojske i narodnooslobodilačkog pokreta. Na kraju rata i neposredno nakon njega Sloveniju je napustilo podosta ljudi koji su se za vrijeme rata protivili narodnooslobodilačkom pokretu, koji su surađivali s okupacijskim vlastima i/ili su bili članovi fašističkih i nacističkih organizacija. Dio pripadnika tih formacija, osobito oni koji su pobjegli iz Slovenije te su ih saveznici vratili Jugoslaviji, pobijen je u poslijeratnim likvidacijama domobrana.

Treba spomenuti i dobrovoljno te prisilno iseljavanje Nijemaca (odnosno stanovništva koje govori njemački) tijekom Drugoga svjetskog rata i neposredno nakon njega. Dio Nijemaca koji su živjeli na teritoriju (Kočevsko) pod talijanskom okupacijom još se za vrijeme rata dobrovoljno (na temelju opcije) odselio u tadašnji njemački "Reich". Većina Nijemaca, osobito onih koji su surađivali s okupacijskim vlastima i/ili su bili članovi nacističkih organizacija, Sloveniju je (dobrovoljno) napustila na kraju rata. Dio Nijemaca se dobrovoljno ili prisilno iselio iz Slovenije odmah nakon Drugog svjetskog rata. To poratno – dobrovoljno ili prisilno – iseljavanje Nijemaca (odnosno stanovništva koje govori njemački) odvijalo se u sličnim okolnostima i na sličan način kao u većini drugih srednje i istočnoeuropskih država koje su bile žrtve njemačke nacističke okupacije.

Nešto je drukčije bilo stanje glede iseljavanja Talijana koji su se krajem rata ili neposredno nakon njega iselili s okupiranog teritorija i s teritorija koji je nakon Prvoga svjetskog rata i na temelju ugovora (kao nagrade za talijansko sudjelovanje u tom ratu na strani saveznika) pripao Italiji. Na području koje je između dva rata pripalo Italiji, talijanska je fašistička država u okviru politike talijanizacije tog teritorija provodila oštru (asimilacijsku) politiku odnarođivanja autohtonog slovenskog stanovništva, planski i masovno naseljavajući to područje Talijanima iz drugih dijelova talijanske države. Krajem rata današnji je slovenski teritorij napustio priličan broj Talijana – osobito onih, koji su se tu naselili između dva rata ili za vrijeme Drugoga svjetskog rata, a zatim i pripadnika talijanskih fašističkih vlasti ili njihovih suradnika. Značajan dio Talijana, među njima i autohtonih stanovnika Istre, kao i dio Slovenaca, dobrovoljno su napustili tadašnju jugoslavensku državu optirajući na temelju odredbi međunarodnih sporazuma za talijansku državu i državljanstvo. (Vidjeti 8. točku "Memoranduma o suglasnosti vlada Italije, Udruženog kraljevstva, Sjedinjenih država i Jugoslavije o Slobodnom tršćanskom teritoriju" – "Memorandum of Understanding Between the Governments of Italy, the United Kingdom, the United States and Yugoslavia Regarding the Free Territory of Trieste" (Jeri, 1975.: 544–546).)

ništva povećavala. Već po tim podacima, s obzirom na udjel (etničkih) Slovenaca u ukupnom broju stanovništva, mogli bismo Republiku Sloveniju odrediti kao etnički “razmjerno homogenu” europsku državu. Sami podatci o postojećoj etničkoj pluralnosti ili homogenosti stanovništva određenog područja u nekom povijesnom razdoblju još ništa ne govore o (među)etničkim odnosima u društvu. Iz tih podataka ne možemo odrediti kvalitetu tih odnosa i moguće probleme koji se pojavljuju u (među)etničkim odnosima, no oni nam pomažu razumjeti širi kontekst. I upravo su zato ti podatci i osobito podatci o trendovima mijenjanja etničke strukture stanovništva vrlo značajni za proučavanje i razumijevanje (među)etničkih odnosa u određenoj okolini. No uz to moramo uzeti u obzir i rezultate našega dosadašnjeg proučavanja koji govore da su u etnički pluralnim društvima etnički sukobi normalna pojava i da zato pluralna društva za uspješno dugoročno upravljanje međuetničkim odnosima moraju razviti i mehanizme i postupke za sprečavanje, upravljanje i razrješavanje etničkih sukoba (vidi Žagar, 1995.).

Iz tablice možemo razabrati temeljne trendove izmjena etničke strukture stanovništva na teritoriju Republike Slovenije u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata, kada su osobito prilično intenzivne ekonomske migracije unutar jugoslavenske države značajno utjecale na etničku strukturu stanovništva na tom teritoriju. Ti podatci pokazuju povećanu etničku pluralnost stanovništva; oni nam također pokazuju s jedne strane smanjivanje udjela “etničkih” Slovenaca i pripadnika drugih autohtonih etičkih zajednica na tom području i s druge povećavanje udjela pripadnika “novih” etničkih zajednica. Dok je u vrijeme osamostaljivanja Republike Slovenije to osobito vrijedilo za pripadnike drugih nekadašnjih “jugoslavenskih naroda i narodnosti”, u zadnje se pak vrijeme u Sloveniji postupno povećava broj i udjel pripadnika drugih etničkih zajednica iz različitih regija i dijelova svijeta. Tako u Sloveniji nastaje »tipična« populacija novih doseljenika koji po svojem pravnom položaju i statusu (kao stranci sa stalnim ili barem privremenim boravkom u Republici Sloveniji) odgovaraju tradicionalnoj kategoriji doseljenika (imigranata).²

III. Klasifikacija etničkih zajednica

U skladu sa slovenskim Ustavom, svatko ima “pravo slobodnog izražavanja pripadnosti svojoj naciji ili nacionalnoj zajednici, njegovanja i izražavanja svoje kulture i upotrebe vlastita jezika ili pisma”.³ Tom odredbom slovenski Ustav svakom pojedincu – i ne samo svojim državljanima – priznaje temeljna etnička i kulturna prava koje inače u skladu s međunarodnim normama države u pravilu priznaju svojim državljanima koji su pripadnici (tradicionalnih, autohtonih) nacionalnih manjina. Tako su ta individualna (etnička i kulturna) prava ustavno zajamčena i pojedincima koji nisu slovenski državljani.

² Iscrpnije podatke o tim promjenama i novim trendovima razvoja glede etničke strukture dat će popis stanovništva Slovenije u 2002. godini, a dotad se možemo poslužiti podacima iz grade Ministarstva za unutrašnje poslove, koji potvrđuju da se u Sloveniji postupno povećava broj stranaca – državljana raznih država i pripadnika najrazličitijih etničkih zajednica – sa stalnim ili privremenim boravkom.

³ Članak 61 (izražavanje nacionalne pripadnosti) Ustava Republike Slovenije (1991), *Uradni list Republike Slovenije*, godina 1, br. 33/1991.

Tablica 1: Etnička struktura stanovništva na teritoriju Republike Slovenije po popisima stanovništva nakon Drugoga svjetskog rata (Podatci: Statistički zavod SFR Jugoslavije i Statistični zavod Republike Slovenije)

Stanovništvo / Godina	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Slovinci	1415448	1522248	1624029	1712445	1727018 (87,84%)
Talijani	854 ⁴	3072	3001	2187	3064 (0,16%)
Mađari	11019	10498	9785	9496	8503 (0,43%)
Romi	1663	158	977	1435	2293 (0,12%)
Austrijanci	289	254	278	180	199 (0,01%)
Nijemci	1617	732	422	380	546 (0,06%)
Židovi	15	21	72	9	37
Hrvati	17978	31429	42182	55625	54212 (2,76%)
Srbi	11225	13609	20521	42182	47911 (2,44%)
Albanci	169	282	1281	1985	3629 (0,18%)
Crnogorci	1356	1384	1978	3217	4396 (0,22%)
Makedonci	640	1009	1613	3288	4432 (0,23%)
Muslimani ⁵	1617	465	3231	13425	26842 (1,37%)
Jugoslaveni ⁶	–	2784	6744	26263	12307 (0,63%)
Neopredijeljeni	–	–	3073	2975	9011 (0,46%)
Regionalno opredijeljeni ⁷	–	–	2705	4018	5254 (0,27%)
Ostali	...	...	...	...	...
Nepoznato ili nejasno	211	1154	2964	10635	53545 (2,72%)
UKUPNO	1466425	1591523	1727137	1891864	1965986 (100,00%)

Za interpretaciju rezultata popisa stanovništva značajno je ponajprije to da svatko može slobodno izražavati (ili ne, ako tako želi) svoju pripadnost *naciji* ili određenoj *nacionalnoj* (etničkoj) zajednici. Sama činjenica da se određeni odnosno statistički primjetan broj pojedinaca, opredjeljuje za pripadnike neke etničke zajednice ujedno je za potrebe ove studije i ishodište za (našu) tvrdnju da takva etnička zajednica postoji.⁸

⁴ Nisu uvršteni oni Talijani koji su u vrijeme popisa živjeli na Slobodnom tršćanskom teritoriju (priobalna Primorska odnosno tadašnja "zona B"), koji predstavlja veći dio područja autohtone naseljenosti talijanske nacionalne manjine u Sloveniji.

⁵ U etničku kategoriju "Muslimani", koja je bila uvedena u poslijeratne popise stanovnika u Jugoslaviji, uvrstili su se prije svega oni koji su dolazili s područja Bosne i Hercegovine, a koji se danas pretežno opredjeljuju kao Bošnjaci.

⁶ U ovu etničku kategoriju uvrstila su se ponajviše djeca iz etnički miješanih brakova, osobito u slučajevima kad su bračni partneri bili pripadnici različitih etničkih zajednica koje govore srpski i/ili hrvatski, ili kad je barem jedan od supružnika bio pripadnik jedne etničke zajednice koja govori srpski i/ili hrvatski.

⁷ Popisi stanovništva su od 1971. godine predviđali i mogućnost regionalnog opredjeljenja identiteta pojedinca, koje nije nužno etnički uvjetovano, nego je povezano s užom regijom prebivanja, npr. Istra, Primorska, Dolenjska.

⁸ Pritom dakle ne provjeravamo, konstituira li se takva zajednica stvarno i postoji li kao zajednica te prihvaća li doista takva zajednica kao svoje članove sve one koji se opredjeljuju kao pripadnici te zajednice, što bi bila zanimljiva tema za antropološka i sociološka istraživanja.

Budući da ćemo u nastavku govoriti o specifičnim etničkim zajednicama u Republici Sloveniji s gledišta njihovog ustavnog i zakonskog statusa, najprije valja objasniti našu, za potrebe ove studije načinjenu, klasifikaciju pojedinačnih etničkih zajednica odnosno kategorija stanovništva koje bilježe i prikazuju rezultati popisa stanovništva. Kako pokazuje naše proučavanje, takva (shematična) klasifikacija koja slijedi međunarodnu (pravnu) praksu i standarde korištena je i pri oblikovanju ustavnog i zakonskog uređenja kao i u opredjeljivanju etničke politike u Republici Sloveniji. Na temelju vrijedećeg ustavnog uređenja i naše (shematične) klasifikacije etničkih zajednica ovako opredjeljujemo pojedinačne etničke kategorije iz popisa stanovništva:

- slovenski *narod* (etnički Slovenci) kao autohtona etnička zajednica,
- autohtone nacionalne manjine (talijanska i mađarska), koje uživaju posebnu ustavnu zaštitu,
- (autohtona) romska zajednica u Sloveniji, koja također uživa posebnu ustavnu manjinsku zaštitu,
- manjinske etničke zajednice u Sloveniji, čiji su pripadnici državljani Republike Slovenije, no čije etničke zajednice nisu u Ustavu i zakonskom uređenju opredjeljene kao nacionalne zajednice (autohtone nacionalne manjine) koje uživaju posebnu zaštitu. Tu kategoriju možemo podijeliti na dvije podskupine:
- (vrlo) malene autohtone etničke zajednice (odnosno mali ostatci autohtonih manjinskih etničkih zajednica) i njihovi pripadnici,
- neautohtone (dospeljeničke, imigrantske) manjinske etničke zajednice i njihovi pripadnici koji imaju slovensko državljanstvo, ali su se u Sloveniju doselili tek (relativno) nedavno – u pravilu nakon Drugoga svjetskog rata, većinom od šezdesetih godina naovamo. Te etničke zajednice i njihove pripadnike, koje bismo mogli opredijeliti kao specifičnu (pot)kategoriju imigranata, ponekad označujemo i kao “nove”, odnosno, “novodobne etničke manjine”;
- doseljenici (imigranti) koji nisu državljani Republike Slovenije a imaju na njezinom teritoriju stalno ili privremeno boravište.

Navedene etničke zajednice međusobno se značajno razlikuju po mnogim kriterijima i obilježjima, pa ih zato ni u ustavnom i zakonskom uređivanju međuetničkih odnosa i zaštite manjina ne treba razmatrati jednako. Pri donošenju Ustava početkom devedesetih godina Slovenija je odlučila da će poštovati međunarodne standarde manjinske zaštite za pripadnike svake manjinske etničke zajednice, a iz povijesnih razloga i u skladu s temeljnom poveljom⁹ odlučila je da će za talijansku i mađarsku manjinu kao dvije ustavno opredijeljene autohtone nacionalne zajednice kao i za (autohtonu) romsku

⁹ Drugi odjeljak točke III Temeljne ustavne povelje o samostalnosti i neovisnosti Republike Slovenije (*Uradni list Republike Slovenije*, godina 1, br. 1/1991.) određuje: “Talijanskoj i mađarskoj nacionalnoj zajednici u Republici Sloveniji i njihovim pripadnicima su zajamčena sva prava iz Ustava Republike Slovenije (riječ je o dopunjenom Ustavu iz 1974. godine – dodao M. Ž.) i vrijedećih međunarodnih ugovora.”

zajednicu uvesti i dodatnu zaštitu.¹⁰ Što se tiče drugih manjinskih etničkih zajednica, Slovenija u svojoj etničkoj politici nastoji za svaku od njih oblikovati najprimjereniji koncept zaštite.

Da bismo izbjegli terminološke i sadržajne nesporazume, treba objasniti u kojem značenju u ovom tekstu upotrebljujem neke ključne termine. Pojam “etnička zajednica” (etnos, etnička skupina) upotrebljujem kao zbirni pojam, kao najširu i najopćenitiju oznaku za etnički opredijeljene društvene zajednice (skupine), koja uključuje sve različite tipove etnosa od nacije (naroda s vlastitim nacionalnim državama), naroda, tipičnih (autohtonih) nacionalnih manjina pa sve do etnički opredijeljenih doseljeničkih grupa, plemenskih i domorodačkih zajednica. Slično upotrebljujem i pojam “etničke manjine”, koji obuhvaća sve etnički opredijeljene manjinske zajednice u etnički i kulturno pluralnim društvima (od tradicionalnih autohtonih nacionalnih manjina do vrlo malih grupa etnički i kulturno (ne)povezanih novih imigranata). Za bolje razumijevanje pojedinih navedenih etničkih kategorija u gornjoj klasifikaciji treba naglasiti da pojmom “narod” u pravilu označavamo “zajednicu ljudi, obično na određenom teritoriju, koji su povijesno, jezično, kulturno i gospodarski povezani i imaju skupnu svijest” (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1995.) odnosno narodni (etnički) identitet. Pojedinaac mora, dakle, biti svjestan da pripada određenom narodu, a s druge strane i drugi pripadnici tog naroda moraju tog pojedinca priznavati i prihvaćati kao člana te zajednice (Schlesinger, 1987.). Narod koji je državotvoran i koji ima svoju nacionalnu državu često označujemo i pojmom “nacija”.¹¹ U stručnoj literaturi i međunarodnom (javnom) pravu nije se oblikovala opće prihvaćena definicija “nacionalne manjine”, koju slovenski rječnik književnog jezika određuje kao pripadnike “naroda, čija većina živi u drugoj državi” (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1995.). Iscrpnija analiza pokazuje da je slovenski ustavotvorac pri opredjeljivanju nacionalne manjine – uz tradicionalna određenja da je riječ o manjinskoj skupini, čiji su pripadnici državljani države u kojoj žive i imaju (skupna) specifična etnička, kulturna, jezična i vjerska obilježja koja ih razlikuju od većinskog stanovništva, među sobom izražavaju solidarnost i nastoje očuvati vlastitu specifičnu kulturu, vjeru i jezik¹² – kao ključni odredbeni element tradicionalne nacionalne manjine koja uživa posebnu ustavnu zaštitu predvidio i njezinu autohtonost, odnosno

¹⁰ Premda ne postoje neki općepriznati i vrijedeći objektivni kriteriji na temelju kojih bi bilo moguće odrediti autohtonost (naseljenosti) pojedinih etničkih zajednica u određenoj okolini, uz kompaktnost tradicionalne naseljenosti (koju neki autori postavljaju kao kriterij) naročito se ustalio vremenski kriterij. Pri tom je taj kriterij za utvrđivanje autohtonosti prilično neodređen; uvjet da bismo neku zajednicu uopće počeli razmatrati kao autohtonu u nekoj okolini jest taj da od naseljavanja na nekom području mora proći barem dvije ili tri generacije. (Vidjeti npr. Minority Rights Group, 1990., xiv.)

¹¹ Dok značenje pojma “narod” na slovenskom možemo prilično precizno odrediti i ograničiti, taj pojam na hrvatskom ili srpskom ima više različitih značenja; može označavati (a) određenu razinu razvoja neke etničke zajednice, (b) siromašne i nepriviligirane društvene slojeve (plebs) ili (c) sve stanovnike odnosno državljane neke države (hrv. – pučanstvo, slov. – ljudstvo), no možemo ga rabiti i kao (d) sinonim za pojam “nacija” (Vidjeti Đorđević, 1975.).

¹² Usp. za bitne elemente najpoznatije i najšire prihvaćene definicije profesora Francesca Capotortija, posebnog izvjestitelja potkomisije Ujedinjenih naroda za sprječavanje diskriminacije i za zaštitu manjina. (Capotorti, 1991.).

autohtonu naseljenost.¹³ Dvije autohtone nacionalne manjine koje uživaju posebnu ustavnu zaštitu Ustav Slovenije određuje kao “autohtonu talijansku i mađarsku nacionalnu zajednicu u Sloveniji.”¹⁴ Terminologija koju je uspostavio slovenski Ustav nije slučajna, predlagali su je i sami pripadnici obiju zajednica. Pojam “nacionalna manjina”, koji je inače raširen po svijetu i u stručnoj literaturi, nije ušao u Ustav ponajprije stoga da se izbjegne njegova moguća negativna sadržajna konotacija i shvaćanje. Ujedno je ta nova terminologija uvjetovana i uporabom “pozitivnog koncepta” zaštite tih zajednica te njihovih pripadnika, što ću ga objasniti u nastavku. Oba navedena pojma – “narodna manjina” i “autohtona nacionalna zajednica” – u nastavku rabim kao sinonime; pojam “narodna manjina” rabim, naime, onako, kako se uvriježio u struci, bez moguće negativne konotacije.¹⁵

IV. Manjinska politika i ustavna zaštita autohtonih nacionalnih manjina i Roma

Osobito se od šezdesetih godina nadalje u Sloveniji postupno oblikovala svijest o tradicionalnom postojanju etničkog pluralizma i o značajnom pozitivnom utjecaju autohtonih etničkih zajednica na povijesni i kulturni razvoj Slovenije, posebice njezinih pojedinačnih regija. Nakon Drugoga svjetskog rata službena slovenska politika, Ustav i zakonodavstvo priznali su postojanje etničke pluralnosti te započeli oblikovati specifičan sistem zaštite (autohtonih) nacionalnih manjina. To je bio ujedno i formalni temelj za uspostavu slovenske etničke i osobito kulturne politike, koja je neprestano isticala činjenicu postojanja etničke i kulturne pluralnosti, i koja se devedesetih godina (u skladu s istodobnim trendovima u svijetu) i formalno opredijelila za multikulturalizam, odnosno interkulturalizam.

Budući da je dostupno podosta aktualnih stručnih priloga i literature koji se iscrpno bave zaštitom nacionalnih manjina u Sloveniji (Komac, 1999.), valja nešto reći i o “pozitivnom konceptu zaštite (autohtonih) manjina” koji je razvijen u Sloveniji. Taj koncept manjinske zaštite razmatra manjine kao subjekte i izričito opredjeljuje obveze države u cilju ostvarivanja posebnih prava manjina. Karakteristika tog koncepta je u tome što predviđa aktivnu ulogu i zajamčen utjecaj etničkih manjina u političkom procesu. Pritom manjine određuje kao aktivan subjekt u demokratskom pluralnom društvu, naglašujući dvojnu prirodu njihovih posebnih prava. Aktivan subjekt i nositelj posebnih prava su, naime, i manjinska zajednica kao kolektivni subjekt i svaki pripadnik te manjine kao pojedinac (individualni subjekt). Uz to, pozitivni koncept zaštite manjina predviđa i aktivnu ulogu države kako u ostvarivanju posebnih manjinskih prava tako i pri zajamčivanju nužnih uvjeta za njihovo ostvarivanje. U tom okviru postoji obveza države da vodi aktivnu politiku zaštite manjina i da svojim djelovanjem na temelju ustav-

¹³ Podrobnije o opredjeljenju “tipične nacionalne manjine” vidjeti npr.: Petrič, 1977.

¹⁴ Vidjeti prvi odjeljak članaka 5 i 64 Ustava Republike Slovenije (1991.).

¹⁵ Za podrobniju definiciju pojedinačnih pojmova i kategorija vidjeti: Žagar, 1995.a.

nih i zakonskih obveza jamči ostvarenje zajamčenih prava (Žagar, 1992.).¹⁶ Taj koncept je u cijelosti prihvaćen i u Ustavu Republike Slovenije iz 1991. godine u članku 64, gdje se govori o uređivanju posebnih prava obiju autohtonih nacionalnih manjina i njihovih pripadnika.

Slovenija je jedna od rijetkih država koja u svojem ustavu razmatra Rome kao autohtonu etničku zajednicu. Tako članak 65 Ustava Republike Slovenije određuje da će položaj i posebna prava "romske zajednice koja živi u Sloveniji" biti uređeni zakonom. Naime, zbog specifičnosti i položaja romske zajednice u Sloveniji za tu zajednicu nije bilo moguće primijeniti jednak koncept zaštite kao za autohtonu talijansku i mađarsku nacionalnu manjinu. Usvojeno je rješenje da će se posebna prava i položaj romske zajednice uređivati pojedinačnim područnim zakonima. S kraja 2001. godine može se vidjeti da zakonodavstvo koje bi cjelovito uredilo i zaštitilo položaj i prava romskih zajednica u Sloveniji još nije na snazi. No, prodrila je spoznaja da zakonsko uređivanje zaštite i prava romskih zajednica u Sloveniji mora uzeti u obzir njihovu specifičnu situaciju u pojedinačnim sredinama, njihove posebnosti, razlike i sličnosti, kao i njihove specifične potrebe i interese. Unatoč djelomičnom uspjehu i pozitivnim iskustvima pri uređivanju i razrješavanju romske problematike na tom području ostaje i dalje niz neriješenih problema.

Romske zajednice, koje su po broju svojih pripadnika u pravilu relativno male, većinom ne žive tradicionalno i okupljene na određenom mjestu, a dio romskih obitelji još uvijek nema stalna prebivališta. Problemi pronalaženja zemljišta i lokacija za trajno naseljavanje romskih zajednica i obitelji (pravo na prebivalište) i problematika odgovarajuće životne okoline, smještaja i uvjeta prebivanja još uvijek predstavljaju ključne probleme za romsku populaciju. Koncentracija njihove naseljenosti u Sloveniji najveća je u Dolenjskoj i Prekomurju, gdje možemo opaziti i pojedinačne uspjehe pri razrješavanju njihovih problema. Među problemima Roma u Sloveniji treba spomenuti i visoku nezaposlenost, teškoće pri njihovom zapošljavanju zbog slabe izobrazbenosti, često slabih radnih navika, odnosa okoline prema njima, nestajanja tradicionalnih poziva i gospodarskih djelatnosti (kovački zanat, trgovina konjima, lončarstvo itd.), socijalnih problema, siromaštva itd. Romski etnički identitet razvija se postupno i polako jačaju njihova međusobna povezanost te samoorganiziranje – osobito na kulturnom području. Možemo se nadati da će to zaustaviti trend nestajanja i siromašenja romskog jezika i tradicionalne kulture u Sloveniji, što ga opažamo pri proučavanju autohtonih romskih zajednica. Pri nastojanjima očuvanja i razvijanja romske kulture pojavljuje se, naime, niz teškoća (nedostatak financijskih sredstava, problem pronalaženja potrebnih prostora, nedostatak odgovarajuće osposobljenih i za rad voljnih kadrova, organizacijske i druge teškoće itd.), pri čemu valja istaknuti i negativni odnos okoline prema Romima i osobito prema njihovom tradicionalnom načinu života.

Pri bavljenju problematikom i zaštitom (autohtonih) Roma u Sloveniji moramo uzeti u obzir i činjenicu da su osamdesetih i devedesetih godina u okolici nekih većih grado-

¹⁶ Uspoređujući "pozitivni koncept zaštite" (autohtonih) nacionalnih manjina s "negativnim konceptom" manjinske zaštite, utvrdit ćemo da je bitna razlika u tome što negativni koncept predviđa da država intervenira na temelju zahtjeva *zakonitog tražitelja* samo kada dolazi do konkretnog kršenja pojedinačnog, Ustavom i/ili zakonodavstvom zajamčenog prava. Pri određivanju pozitivnog i negativnog koncepta zaštite manjina slovenski su autori polazili od Jellinekove podjele prava po statusu na pozitivna i negativna prava. (Jellinek, 1919).

va (u pravilu izvan tradicionalnih područja autohtonih Roma) “doselili” Romi koji su došli većinom iz različitih područja nekadašnje jugoslavenske federacije (npr. Kosovo, Makedonija). Te “doseljene” Rome po uspostavljenim kriterijima ne možemo držati za autohtone Rome u Sloveniji, nego ih po statusu moramo promatrati kao jednu od obiju (pot)kategorija (i)migranata, čime ćemo se baviti u nastavku.

Uređivanjem i poboljšanjem položaja Roma u Sloveniji bavi se niz javnih institucija i neka udruženja građana (društva). Osobito valja upozoriti na nastojanja Ureda Vlade Republike Slovenije za narodnosti, kao i nastojanja ministarstava za kulturu, školstvo i sport, rad, obitelj i socijalnu skrb, okoliš i prostor, te nastojanja lokalnih zajednica (općina) i različitih institucija u općinama gdje žive Romi.

V. Druge autohtone manjinske zajednice

Uz spomenute etničke manjine zajednice u Sloveniji živi manji broj Židova i autohtonih stanovnika koji govore njemački. Te su zajednice brojčano veoma male, a usto njihovi pripadnici žive raspršeni širom Slovenije. Od Hrvata i Srba koje navode podatci popisa stanovnika velika se većina tek nedavno doselila, iako u Sloveniji živi i mali broj autohtonih Hrvata (uz slovensko-hrvatsku granicu) i Srba odnosno Unijata u Beloj krajini.¹⁷ Pripadnicima tih autohtonih zajednica su kao slovenskim državljanima zajamčena sva prava koja omogućuju također i očuvanje te razvoj njihove kulture i identiteta (posebno članci 16 i 61 Ustava Republike Slovenije), no za njih nije predviđena posebna ustavna ili zakonska manjinska zaštita na individualnoj ili kolektivnoj razini. U skladu sa svojom kulturnom politikom prema manjinama slovenska će država poduprijeti nastojanja za očuvanje i razvoj njihove specifične etničke kulture i identiteta – posebno što se tiče njihove amaterske kulturne djelatnosti.

U zadnje su se vrijeme vodile – pa i zbog pritisaka iz susjedne Austrije (i ponekad iz Njemačke) – mnoge rasprave o postojanju “njemačke govorne” zajednice u Sloveniji i o zajamčivanju posebnih manjinskih prava za nju. Kao što su istraživanja pokazala, riječ je o relativno maloj zajednici, koja je unutarne izrazito heterogena i čiji pripadnici žive raspršeni na cijelom teritoriju Slovenije. Istraživanja pokazuju da velik dio pripadnika te zajednice u Sloveniji zapravo spada u kategoriju (relativno nedavnih) “doseljenika”.¹⁸ Može se očekivati da će Slovenija i problematiku “njemačke govorne” zajednice razrješivati u okviru manjinske kulturne politike uz potporu nastojanjima za očuvanje i razvoj specifične kulture te zajednice. Osobito valja pritom upozoriti na činjenicu da se – kao

¹⁷ Podatci iz raznih popisa stanovništva govore da je većina Hrvata i Srba koji žive u Sloveniji, te su prikazani na popisima stanovništva, došla u Sloveniju nakon Drugoga svjetskog rata. Žive raspršeni na cijelom teritoriju Slovenije, pri čemu je njihova gustoća naseljenosti najveća u velikih gradovima i industrijskim središtima. S obzirom na trajanje (vrijeme) njihovog boravka i naseljenosti u Sloveniji (još) ne spadaju u autohtono stanovništvo – čak i ako uzmemo već spomenuti kriterij za autohtonost: razdoblje od dvije ili tri generacije od naseljavanja u novoj (imigrantskoj) okolini.

¹⁸ Najčešće je riječ o supružnicima, osobama koje su u braku sa slovenskim državljanima, i o djeci iz miješanih brakova. Osim toga je i raspršenost njihove naseljenosti iznimno velika; u pravilu se mogu naći u pojedinim mjestima samo po jedan ili pak vrlo mali broj njemački govorećih stanovnika. Vidi npr.: Nećak, 1998.

što to vrijedi i za druge etničke zajednice spomenute u toj točki – društva i pripadnici “njemačke govorne” zajednice ne odazivaju na redovne natječeaje Ministarstva za kulturu za (su)financiranje kulturne djelatnosti molbama za financiranje svojih djelatnosti. U 1998. godini pripadnici njemačke zajednice su na temelju naknadne molbe dobili dio sredstava za svoju kulturnu djelatnost, ali se na redovni natječaj za (su)financiranje kulturnih djelatnosti u 1999. godini opet nisu prijavili;¹⁹ kad su se narednih godina ponovo prijavili na natječeaje, na temelju svojih molbi su i dobili dio zatraženih sredstava.

VI. Imigranti imigrantske zajednice – novodobne manjine

U Sloveniji je specifična i aktualna također i problematika “novodobnih etničkih manjina” odnosno “imigrantske populacije”, koja u cjelini predstavlja približno 11% stanovništva Slovenije. U kategoriju imigranata možemo uvrstiti i one pojedince koji su se u Sloveniju doselili relativno nedavno – u pravilu nakon Drugoga svjetskog rata, koji se i tu pojavljuje kao nekakav logičan povijesni okvir. Pritom moramo u okviru imigrantske populacije razlikovati i barem dvije različite (pot)kategorije, pri čemu je kriterij državljanstvo Republike Slovenije.

Tako većina imigranata u Sloveniji spada u prvu (pot)kategoriju, koja ne odgovara tradicionalnom shvaćanju doseljenika (imigranata i imigrantskih zajednica) u zapadnoj Europi, budući da je riječ o državljanima Republike Slovenije. U toj skupini većinu predstavljaju pripadnici (drugih) nekadašnjih “jugoslavenskih naroda” i “narodnosti” (narodnih manjina), koji su se u Sloveniju doselili iz drugih dijelova jugoslavenske federacije uglavnom nakon Drugoga svjetskog rata i koji su nakon osamostaljenja Slovenije dobili slovensko državljanstvo po članku 40 zakona o državljanstvu.²⁰ Zato oni imaju sva individualna prava uključujući državljanska prava. Među zajamčena prava spadaju i ona koja omogućuju očuvanje i razvoj njihove kulture i identiteta (posebno članci 16 i 61 Ustava Republike Slovenije).²¹ Upravo zbog toga što su dobili slovensko državljanstvo, položaj tih imigranata i njihovih zajednica je dosta bolji nego položaj imigranta u drugim državama, koji u pravilu nisu državljani država u kojima žive i zato ni ne mogu dobiti državljanska (politička) prava.

U Sloveniji postoje i “tipični” imigranti – doseljenici bez slovenskog državljanstva, ali sa stalnim ili privremenim boravkom u Sloveniji. Po podacima Ministarstva za

¹⁹ Tako se na natječaj za (su)financiranje manjinske i doseljeničke kulturne djelatnosti Ministarstva za kulturu u godini 1999. prijavila samo Židovska zajednica.

²⁰ Članak 40 zakona o državljanstvu Republike Slovenije (izglasao 25. lipnja 1991.; *Uradni list RS*, br. 1 / 1991.) odredio je poseban (vrlo pojednostavljen) postupak za stjecanje slovenskog državljanstva naturalizacijom za sve one jugoslavenske državljane koji su u vrijeme plebiscita imali stalni boravak u Sloveniji, a ne i slovensko republičko državljanstvo. Zahtjev za stjecanje državljanstva po tom članku podnijelo je gotovo 170.000 ljudi i gotovo svi molitelji čije su pravodobne molbe bile potpune dobili su slovensko državljanstvo. Izmjena toga članka je kasnije omogućila da je Slovenija oduzela državljanstvo onima koji su aktivno sudjelovali u agresiji jugoslavenske vojske na Sloveniju u lipnju 1991.

²¹ Iz razloga koje smo prije naveli, dodatna posebna zaštita predviđena je samo za autohtonu talijansku i mađarsku nacionalnu zajednicu u Sloveniji i za njihove pripadnike.

unutarne poslove postupno raste i broj tih doseljenika. Među njima su osim pripadnika nekadašnjih jugoslavenskih naroda i narodnosti sve brojniji imigranti iz drugih okolina, pa i iz neeuropskih država. Karakteristično je da su “tipični” doseljenici u Sloveniji još uvijek veoma malobrojni i da je njihova naseljenost vrlo raspršena, tako da se u većini slučajeva jedva i može govoriti o doseljeničkim zajednicama. Usto je etnička struktura doseljenika izrazito pluralna, a razvojem ta različitost još i raste.

U svijetu se vrlo polako i tek postupno afirmiraju minimalni standardi zaštite imigranata kao pojedinaca, osobito kad je riječ o ostvarivanju temeljnih ljudskih prava onih “tipičnih” doseljenika koji nemaju državljanstvo države u kojoj žive. Osim u slučaju kanadske politike multikulturalizma koja ističe rasnu, nacionalnu, etničku i vjersku raznolikost kanadskog društva (The Canadian Multiculturalism Act, 1990.), u većini slučajeva se radi uglavnom o (opće) antidiskriminacijskim mjerama i zakonodavstvu, no koje ipak značajno poboljšava položaj doseljenika (Costa-Lascoux, 1990.). Rasprave o toj problematici na zapadu – naročito “tipičnih” doseljenika – među bitnim problemima obično navode problem njihove integracije u imigrantska društva i u tom kontekstu stjecanje državljanstva države u kojoj su se naselili. No, među državama u svijetu ne postoji spremnost da se provede i primjereno pravno uredi zaštita “novih (novodobnih) etničkih manjina” kao zajednica i zaštita njihovih pripadnika kao pojedinaca, čime bi se omogućilo očuvanje i (autonomni) razvoj kulture imigranata i njihovih zajednica u imigrantskim društvima (Council of Europe, 1991.). Pa ipak se možemo nadati, da će se postupno i polako i za “nove manjine” uspostaviti barem neki (međunarodni) standardi zaštite koji su danas na snazi za tipične autohtone nacionalne manjine. Takav bi razvoj mogao postati vjerojatnijim ako se barem neke države budu opredijelile za multikulturalizam, odnosno interkulturalizam i tako postavile koncepte višekulturnog razvoja – koncepte isprepletanja tradicionalnih i novih kultura u pojedinim etnički i kulturno pluralnim društvima.

Premda slovenski ustav iz 1991. godine ne sadržava odredbe o posebnim pravima imigrantskih zajednica te njihovih pripadnika, on im u usporedbi s drugima jamči najviše standarde time što određuje zabranu diskriminacije, načelo jednakosti pred zakonom (članak 14), pravo na slobodno izražavanje pripadnosti svojem narodu ili nacionalnoj zajednici, pa sve do njegovanja i izražavanja svoje kulture i uporabe svojega jezika (članak 61), pravo na uporabu svojega jezika i pisma u službenim postupcima (članak 62), zabranu poticanja nacionalne, rasne, vjerske ili druge neravnopravnosti kao i raspirivanja nacionalne, rasne, vjerske ili drukčije mržnje i netrpeljivosti (članak 63). Ta su ustavna određenja ujedno i normativno ishodište za uređivanje problematike imigranata i imigrantskih zajednica, pri čemu čak i postojeće (minimalne) mjere nadilaze praksu, kakvu nalazimo u većini država. Većina država, naime, ne poznaje posebne mjere za očuvanje i razvoj kulture i kulturnih djelatnosti onih pripadnika različitih neautohtonih manjinskih zajednica koji su stekli državljanstvo države u kojoj žive. I u onim državama u kojima su vidljiva razmišljanja u tom smjeru riječ je samo o individualnom pristupu (dakle o problematici pojedinca koji po svojem etničkom izvoru ne pripada većinskoj zajednici), ne razmišljaju o provođenju bilo kakvog oblika kolektivne zaštite neautohtonih manjinskih etničkih zajednica kao “novodobnih manjina”. Mjere slovenske države na području kulturnih djelatnosti “tipičnih” doseljenika prate trendove razvoja u Europi unatoč tome što je udio “tipičnih” doseljenika izrazito malen. Sredstva koja su namijenjena toj djelatnosti vjerojatno su još uvijek mnogo manja od potrebnih, premda treba

naglasiti da u pravilu nije bilo prijava kulturnih društava “tipičnih” doseljenika na natječaj Ministarstva za kulturu. Naime, programi kulture odnosno (su)financiranja kulturnih djelatnosti i programa u Sloveniji uključuju nakon 1992. godine i sufinanciranje amaterske kulturne djelatnosti doseljenika i imigrantskih zajednica u Sloveniji, osobito financiranje klubova i društava doseljenika koji su pripadnici “drugih naroda i narodnosti” nekadašnje jugoslavenske federacije.²²

U godinama koje su uslijedile nakon raspada jugoslavenske federacije Slovenija se zbog rata u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini susrela i s problematikom izbjeglica. U skladu sa svojim mogućnostima Slovenija je nastojala zajamčiti i – barem minimalne – uvjete na području kulture i izobrazbe za izbjegličku populaciju; pritom je nastojala uzimati u obzir i njihove specifične potrebe. Iako se broj izbjeglica u Sloveniji posljednjih godina bitno smanjio, problematika izbjeglica će ostati aktualna i u budućnosti. Može se očekivati – kao što je to slučaj na Zapadu – da će se i u Sloveniji povećati broj izbjeglica iz neeuropskih država. Uzevši u obzir praksu drugih država, vjerojatno će i u Sloveniji izbjeglička problematika postati predmetom posebne politike i tretmana.

VII. Skrb države za slovenske manjine u susjednim državama

Slovenski ustav u članku 5 propisuje odgovornost i skrb slovenske države prema autohtonim slovenskim nacionalnim manjinama u susjednim državama, prema slovenskim iseljenicima i osobama na radu u inozemstvu, posebice pak za poticanje njihovih kontakata s domovinom. U drugom odjeljku toga članka Ustav sadržava specifičnu odredbu da “Slovenci bez slovenskoga državljanstva mogu u Sloveniji uživati posebna prava i povlastice”, pri čemu vrstu i opseg tih prava i obveza određuje zakon. Takve su ustavne odredbe rijetke u svijetu, no to će nam postati razumljivije uzmemo li u obzir činjenicu da gotovo trećina Slovenaca živi izvan granica slovenske države.²³

²² Vidjeti npr.: *Republički program kulture za leto 1992.*, Republika Slovenija – Ministrstvo za kulturo, Ljubljana, travanj 1992., 64-67; *Program financiranja kulturnih dejavnosti in projektov v letu 1993.* Republika Slovenija – Ministrstvo za kulturo, Ljubljana, 1993., 52–55, itd. Većina sredstava za kulturnu djelatnost doseljenika odnosno imigrantskih zajednica (tzv. “novih” odnosno “novodobnih” manjina) u Sloveniji namijenjena je za kulturnu djelatnost pripadnika nekadašnjih jugoslavenskih naroda i narodnosti koji žive u Sloveniji, uključujući i one koji su u skladu sa zakonom o državljanstvu stekli slovensko državljanstvo. (Vidjeti npr.: *Pregled (so)financiranja kulturnih programov in projektov v letu 1998.* Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ljubljana, 1998., 144–146)

²³ Tako u Italiji živi 100–120.000 Slovenaca, u Austriji 50–60.000 i u Mađarskoj oko 5.000 Slovenaca koje ubrajamo u pripadnike tradicionalnih autohtonih slovenskih etničkih manjina u susjednim državama. Osim toga, u Hrvatskoj živi približno 25.000 Slovenaca, od kojih je većina imigranata koji žive u većim hrvatskim gradovima. Pogledamo li gdje žive Slovenci u drugim državama, dobit ćemo sljedeću sliku: na drugim područjima nekadašnje Jugoslavije živi 15–20.000 Slovenaca, u drugim europskim državama oko 100.000, u SAD 300.000, u Kanadi 30.000, isto tako 30.000 u Argentini, a oko 25.000 Slovenaca živi u Australiji (*Ethnic Minorities in Slovenia: On the occasion of The 6th European Conference of Border Regions in Ljubljana, 13–15 October 1994.*, Institute for Ethnic Studies / Information Bureau – Government of the Republic of Slovenia, Ljubljana, 1994., 10)

VIII. Zaključna razmatranja

Naša studija pokazuje da je normativna i osobito ustavna zaštita etničkih manjina i njihovih pripadnika u Sloveniji uređena dosta dobro, čak uzorno. To vrijedi kako za autohtone nacionalne manjine i njihove pripadnike koji uživaju posebnu individualnu i kolektivnu manjinsku zaštitu, za Romske zajednice i njihove pripadnike, tako i za pripadnike drugih manjina. Većina analiza i izvještaja o (među)etničkim odnosima i zaštiti manjina u Sloveniji također utvrđuje relativno dobro stanje, premda se katkad pojavljuju i problemi; tu treba najprije istaknuti netrpeljivost prema strancima, posebno prema ilegalnim imigrantima i moliteljima azila, a ponekad i prema izbjeglicama. Ipak se može reći da između spomenutih normativnih određenja ustavne zaštite manjina i pripadnika manjinskih zajednica i stvarne situacije postoji priličan raskorak.

Posve su sigurno visoka razina ustavne i zakonske zaštite manjina i osobito posebna individualna i kolektivna prava autohtonih nacionalnih manjina i njihovih pripadnika bitni čimbenici, koji pridonose relativno dobrim međuetničkim odnosima u Sloveniji. Premda su sredstva koja slovenska država namjenjuje za kulturnu djelatnost manjinskih etničkih zajednica i njihovih pripadnika u apsolutnim iznosima relativno mala, kulturna i etnička politika slovenske države i i njihovom okviru uspostavljanje multikulturalizma odnosno interkulturalizma nedvojbeno također doprinose relativno dobrim etničkim odnosima u Sloveniji. Uz financiranje različitih kulturnih djelatnosti i priredaba na kulturnom će području osobito biti potrebno osigurati i odgovarajuće financiranje kulturne infrastrukture koju pojedinačne zajednice i njihovi pripadnici trebaju za očuvanje svoje kulture i etničkog identiteta.

Pogledamo li pozornije zašto je Sloveniji u procesu raspadanja nekadašnje jugoslavenske države uspjelo izbjeći veća zaoštavanja u međuetničkim odnosima i eskalacije (nasilnih) konflikata, možemo ustvrditi da je tome, uz već spomenute čimbenike pripomogao još i niz drugih čimbenika na raznim nivoima. Tako je u Sloveniji proces demokratizacije započeo prije nego u drugim dijelovima nekadašnje Jugoslavije i bio intenzivniji, što je omogućilo postupnu konsolidaciju demokratskog višestranačkog političkog sustava i prostora. Slovenija je bila ekonomski razvijenija od drugih dijelova nekadašnje zajedničke države te je uspješnije prebrodila krizu koja je nastala raspadom jugoslavenske federacije. Pri tome su značajnu ulogu imali i pozitivni koncept zaštite manjina i u njegovom okviru provođenje individualne i kolektivne zaštite autohtonih nacionalnih manjina i njihovih pripadnika, kao i spomenute mjere kulturne politike. Značajna je bila odluka i mogućnost izvanredne naturalizacije državljana nekadašnje Jugoslavije koji su imali stalno boravište u Sloveniji, a koji su bili bez slovenskog državljanstva; ta odluka je značila da je većina doseljenika iz nekadašnje Jugoslavije u Sloveniji u šest mjeseci nakon osamostaljivanja dobila slovensko državljanstvo. Vjerojatno je određenu ulogu pri očuvanju relativno dobrih (među)etničkih odnosa u Sloveniji odigrala i relativno velika etnička homogenost stanovništva, što je u ključnih trenucima osamostaljivanja pripomoglo uspostavljanju visokog stupnja jedinstva i solidarnosti, a to je uz ostale razmjerno povoljne okolnosti pridonijelo i manje zaoštrenim međuetničkim odnosima.

S slovenskog preveo

Edo Fičor

Literatura

- Bill C-93, An Act for the preservation and enhancement of multiculturalism in Canada – The Canadian Multiculturalism Act, 1990.: The House of Commons of Canada (2nd Session, 33rd Parliament, 35–36–37 Elizabeth II, 1986–87–88), u: *The Canadian Multiculturalism Act: A Guide for Canadians*. Ottawa, Ontario: Communications Branch – Multiculturalism and Citizenship Canada
- Capotorti, Francesco, 1991.: *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York
- Council of Europe, 1991.: *Community and Ethnic Relations in Europe: Final Report of the Community Relations Project of the Council of Europe*, MG-CR(91) 1 final E, 1991. Strasbourg
- Costa-Lascoux, Jacqueline, 1990.: *Anti-Discrimination Legislation: Belgium, France, Netherlands*, Committee of Experts on Community Relations (Report prepared by Jacqueline Costa-Lascoux), Strasbourg: Council of Europe / Conseil de l'Europe (MG-CR (90) 2), 9. siječnja 1990.
- Dorđević, Jovan (ur.), 1975.: *Politička enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd
- Ethnic Minorities in Slovenia: On the occasion of The 6th European Conference of Border Regions in Ljubljana*, 13–15 October 1994., Institute for Ethnic Studies/Information Bureau – Government of the Republic of Slovenia, Ljubljana, 1994.
- Jellinek, Georg, 1919.: *System der subjektiven öffentlichen Rechte*, Zweite durchgesehene und vermehrte Auflage, Anastatischer Neudruck der Ausgabe von 1905, Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen
- Jeri, Janko (ur.), 1975.: *Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni*, Cankarjeva založba/ČZP Primorski tisk/Založništvo tržaškega tiska, Ljubljana
- Komac, Miran, 1999.: *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
- Nećak, Dušan (ur.), 1998.: *“Nemci” na Slovenskem 1941–1955: izsledki projekta*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana
- Petrič, Ernest, 1977.: *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*, Založba Obzorja, Maribor
- Schlesinger, Philip, 1987.: On National Identity: Some Conceptions and Misconceptions Criticized, u: *Social Science Information/Information sur les sciences sociales*, London/Paris, 26 tom, 2, 219–264.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1995., elektronsko izdanje, verzija 1.0. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in avtorji; DZS, d.d., Založništvo literature; računalniška priprava Amebis, d.o.o.
- Minority Rights Group (ur.), 1990.: *World Directory of Minorities*, Longman international reference, Longman, London
- Žagar, Mitja, 1992.: Position and Protection of Ethnic Minorities in The Constitution of the Republic of Slovenia: Basic information, u: *Razprave in gradivo / Treatises and Documents*, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 26–27: 5 – 20

- Žagar, Mitja, 1995.a: Ali so Slovenci na Hrvaškem narodna manjšina: Splošna terminološka vprašanja in pravna zaščita, u: Kržišnik-Bukić, Vera (ur.), *Slovenci v Hrvaški, Projekt: Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije*, Prva knjiga, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 323–353
- Žagar, Mitja, 1995.b: Constitutions in Multi-Ethnic Reality, u: *Razprave in gradivo/Treatises and Documents*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 29–30: 43 – 164.

Mitja Žagar

*POSITION AND RIGHTS OF NATIONAL MINORITIES IN THE
REPUBLIC OF SLOVENIA*

Summary

The autor's topics are the ethnic structure and the system of protecting the rights of national minorities in Slovenia. Slovenia is an ethnically plural country. According to the 1991 census 87,8 % of that country's population are Slovenians, and the rest are Croats, Serbs, Muslims, Italians, Hungarians, Romanies, members of other smaller ethnic groups, ethnically uncommitted and individuals with regional identity. The Slovenian Constitution guarantees to all individuals, not only to Slovenian citizens, the right to expression and protection of ethnic identity. In line with the Constitution, the author distinguishes several basic categories of ethnic communities: the Slovenian people, the autochthonous minorities (Hungarians and Italians), the Romanies, the non-autochthonous (immigrant) minority groups whose members are Slovenian citizens and, finally, the members of immigrant groups who are not Slovenian citizens. The Slovenian concept of the protection of autochthonous minority communities guarantees to the members of these minorities collective and individual rights. Their political representation in the Slovenian national parliament is guaranteed. The ethnic community of Romanies enjoys a high level of the protection of their minority rights, allowing for a number of specific features of their social structure and taking into consideration their territorial dispersion and a low level of organization. The rights of the non-autochthonous ethnic communities are protected in a somewhat lesser degree.

The author concludes that in Slovenia the constitutional and legal protection of ethnic minorities and their members is exemplary and can serve as a model to other countries.

Key words: Slovenia, a people, national minorities, autochthonous minorities, constitutional protection of minorities, national identity, ethnic communities

Mailing address: Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, SI 1000 Ljubljana. E-mail: zagar@guest.arnesi.si